

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 27 (1982), No. 1, 48--56

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139592>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1982

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

jubilea zprávy

ZA AKADEMIKEM
VLADIMÍREM KOŘÍNKEM

Dne 2. července 1981 zemřel v Praze po dlouhé a těžké nemoci akademik Vladimír Koříněk, nositel Řádu práce, vědec a učitel, jehož zásluhy o rozvoj československé matematiky jsou zcela mimořádné.

Narodil se 18. dubna 1899 v Praze, kde také absolvoval s vyznamenáním svá gymnaziální studia. Potom studoval na Univerzitě Karlově matematiku a fyziku a po celý život působil v Praze.

Na pražské univerzitě byli jeho učitelé zejména K. Petr, B. Bydžovský, M. Kössler. Jako stipendista studoval v letech 1923—1924 ve Francii na Sorbonně a na Collège de France a o 4 roky později v Německu na univerzitě v Hamburku. Zvláště pobyt v Hamburku významně ovlivnil Kořínkovu vědeckou práci.

Vladimír Koříněk se dopracoval vynikajících výsledků v aritmetické teorii kvadratických forem, v teorii asociativních algeber, v abstraktní teorii grup a v teorii svazů. Zvláště významné a hojně citované jsou tyto jeho práce: *Kvadratická tělesa v kvaternionových okruzích* (1930), *Maximale kommutative Körper in einfachen Systemen von hyperkomplexen Zahlen* (1932), *Sur la décomposition d'un groupe en produit direct des sousgroupes* (1937), *Der Schreiersche Satz und das Zassenhausche Verfahren in Verbänden* (1941).

Jeho vědecká dráha začíná v semináři profesora K. Petra. V roce 1923 předkládá svou disertační práci *O reprezentaci čísel ternárními kvadratickými formami indefinitními*, s vyznamenáním skládá rigorózní zkoušky a stává se v roce 1923 doktorem přírodních věd. Chce se věnovat akademické dráze, ale nejsou volná vhodná místa. V letech 1924—1925 pracuje jako bezplatný asistent matematického semináře přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, v letech 1925—1927 je asistentem II. fyzikálního

ústavu ČVUT na Vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství, v letech 1927—1931 je asistentem II. ústavu matematiky ČVUT tamtéž. V roce 1931 se sice habilituje z matematiky na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, odchází však pracovat jako úředník statisticko-vědecké služby do Státního úřadu statistického, kde setrvává až do roku 1935. V tomto roce je konečně jmenován na návrh z roku 1931 mimořádným profesorem matematiky na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Po okupaci v roce 1946 je pak jmenován řádným profesorem s účinností od roku 1940.

Následují léta plná pedagogické a organizační práce. Profesor Koříněk vydává základní českou učebnici algebry a věnuje se výchově studentů a aspirantů. Jeho zásluhou se v Praze začínají vědecky studovat svazy, Abelovy grupy, univerzální algebry a další algebraické struktury. Současně však vzrůstá i rozsah jeho organizační a řídicí práce. Profesor Koříněk je v listopadu 1952 jmenován řádným členem Československé akademie věd. V průběhu let pak zastává četné funkce. Je členem kolegia matematiky ČSAV, členem vědeckých rad řady institucí včetně Matematického ústavu ČSAV, matematicko-fyzikální fakulty pražské univerzity a Matematického ústavu této univerzity. Stal se předsedou komise pro obhajoby kandidátských disertací a předsedou komise pro obhajoby doktorských disertací z algebry a z teorie čísel, je členem redakčních rad matematických časopisů a pracuje v různých komisích pro středoškolskou matematiku, v komisi pro matematickou terminologii. V letech 1953—1955 je děkanem matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy a zároveň je velmi úspěšně činný v Jednotě československých matematiků a fyziků, zejména jako její první místopředseda v letech 1956—1962.

Za záslužnou činnost byl akademik Koříněk vyznamenán v roce 1962 Řádem práce, v roce 1960 stříbrnou medailí „Za mimořádné zásluhy o rozvoj Karlovy univerzity“, v roce 1969 zlatou medailí Bernarda Bolzana „Za zásluhy o rozvoj matematických věd“ a stříbrnou medailí Univerzity J. E. Purkyně v Brně.

V osobě akademika Kořínka ztratila československá veřejnost vynikající osobnost, která se nezapomenutelně vepsala do dějin československé moderní matematiky i do srdcí všech, kteří ho znali.

Karel Drbohlav

K NEDOŽITÝM PADESÁTINÁM BOHUSLAVY HAŇKOVÉ

Dne 18. července 1981 byla by se dožila padesáti let RNDr. B. Haňková, CSC., dlouholetá učitelka matematiky na katedře matematiky a deskriptivní geometrie stavební fakulty ČVUT. Pracovala na této katedře velice úspěšně přes 22 let, a proto jí věnujeme k nedožitému životnímu jubileu tuto vzpomínku.

B. Haňková jako nadaná studentka vystudovala úspěšně reálné gymnázium v Brně a po maturitě vstoupila na přírodovědeckou fakultu brněnské univerzity, kde studovala obor matematika. Pro své nadání a dobré studijní výsledky byla vybrána pro studium v zahraničí. Dostala stipendijní místo na univerzitě v Krakově. Po návratu složila v Brně závěrečné zkoušky s vyznamenáním a nastoupila v září 1954 jako asistentka katedry matematiky na strojní fakultě v Liberci. V srpnu téhož roku se B. Haňková provdala. Po půlročním působení v Liberci přechází pro služební přeložení svého manžela do Prahy, kde se stala asistentkou katedry matematiky a deskriptivní geometrie tehdejší fakulty inženýrského stavitelství ČVUT. V roce 1956 začala studovat jako externí aspirantka (při plném pracovním úvazku) problémy integrálních rovnic. Kandidátskou práci úspěšně obhájila a získala titul kandidáta věd fyzikálně-matematických. V roce 1965 absolvovala čtyřměsíční postgraduální studium na Institutu Henri Poincaré v Paříži. Tam si připravovala pokračování své kandidátské práce a získala tak další znalosti potřebné pro habilitaci. V roce 1967 získala akademický titul RNDr. Svoji habilitační práci podala a obhájila na stavební fakultě v roce 1969.

Dr. Haňková patřila k velmi pilným a svědomitým učitelům katedry, a to jak po stránce odborné, tak i v pedagogickém působení a v zapojení do veřejné činnosti.

Její odbornou specializací byla matematická analýza se zaměřením na integrální rovnice. Publikovala tři odborné články o řešení některých integrálních rovnic 1. druhu, byla iniciátorkou a vedoucí autorkou velmi oblíbeného skriptu *Sbírka příkladů z matematiky*. Jako odbornice se stala recenzentkou vědeckých článků ze svého oboru pro zahraniční časopis Zentralblatt für Mathematik. O její píli a pečlivosti svědčí více než 66 odeslaných recenzí. Přednášela od roku 1963 pro studenty I. a II. ročníku na oboru vodohospodářského inženýrství stavební fakulty

ČVUT, od r. 1968 přednášela navíc ještě integrální rovnice pro speciální individuální studium na této fakultě. Pro tyto studenty připravila také skripta (vyšla v r. 1975). Kromě toho vedla k odborné zkoušce (jako vedlejší školitel) celou řadu aspirantů-inženýrů. Velmi se osvědčila jako spolupracovnice na výzkumných úkolech katedry hydrotechniky.

Na gymnáziu i na fakultě pracovala aktivně ve svazáckých organizacích, jako učitelka katedry pracovala úspěšně v ROH a v komisích společenských organizací, a to i v místě svého bydliště. Ve všech těchto funkcích vystupovala iniciativně a s opravdovostí jí vlastní. Mnoho let vykonávala vzorně funkci vedoucího učitele ročníku. Tato její práce na poli politickovychovném při její obětavosti a důslednosti přinášela velmi dobré výsledky.

RNDr. B. Haňková pracovala velmi svědomitě a obětavě na katedře matematiky a deskriptivní geometrie stavební fakulty a přitom se podílela na výchově a vzdělávání stovek studentů. Vždy se jim snažila předat co nejvíce ze svých širokých znalostí a hlavně přimět je k co nejlepší práci a prohloubenému studiu. V posledních letech svého života byla těžce postižena úpornou nemocí, ale stále plnila svoje povinnosti. Přes veškerou léčbu její zdravotní stav se i nadále zhoršoval a tak nás dr. B. Haňková opustila dne 26. 10. 1977 v plném rozkvětu svého života ve věku 46 let.

Dr. B. Haňková se svou prací natrvalo zapsala do historie katedry a v myslích jejích spolupracovníků na ni zůstává stálá vzpomínka.

Bořivoj Kepr

SEDMDESÁT PĚT LET PROF.

A. KOCHANOVSKÉ

Dne 8. března letošního roku se dožívá 75 let členka korespondentka ČSAV prof. dr. Adéla Kochanovská, DrSc., laureátka státní ceny Klementa Gottwalda, nositelka Řádu práce a řady dalších vyznamenání.

Svou vědeckou dráhu začala A. Kochanovská-Němjecová pod vedením prof. Dolejška již během studia na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy (1929). Kontakt se Spektroskopickým ústavem UK nepřerušila ani po promoci (1931), kdy byla dočasně nucena přijmout zaměstnání neodpovídající jejím předsta-

vám ani schopnostem v patentní kanceláři a ve Všeobecném penzijním ústavu. Systematické tvůrčí vědecké práci se mohla věnovat teprve po 4 letech v nově založeném Fyzikálním výzkumu Škodových závodů, jehož cílem bylo provádět průmyslový výzkum na základě nových fyzikálních poznatků a metod. V rentgenovém oddělení FV byla A. Kochanovská pověřena úkoly z rentgenové difrakce. Na tomto pracovišti, z něhož po osvobození postupně vznikl ÚFPL ČSAV, zůstala až do roku 1968, kdy přešla jako řádná profesorka na fakultu jadernou a fyzikálně inženýrskou ČVUT. S rentgenostrukturální laboratoří katedry inženýrství pevných látek FJFI spolupracuje dodnes při řešení úkolu státního plánu i problémů našich výzkumných ústavů a průmyslových podniků.

Životní dílo prof. Kochanovské, věnované rozvoji studia jemné struktury materiálu pomocí rentgenových paprsků, je charakterizováno hlubokým fyzikálním přístupem k řešení aktuálních požadavků technické praxe. Svým vztahem k průmyslu, který jí přinášel podněty k vědecké práci, a odpovědností, s níž hledala odpovědi na otázky výroby, je vzorem současné mladé vědecké generaci.

Tématem prvních prací, které prováděla ještě jako doktorandka pod přímým vedením prof. Dolejška, bylo studium současného působení různých druhů záření, např. katodových a rentgenových paprsků, na fotografickou emulzi. Ze stejného období pochází i její výzkum nedokonalé štěpnosti sfaleritových krystalů používaných v rentgenové spektroskopii.

Po svém příchodu do Fyzikálního výzkumu v roce 1935 opustila prof. Kochanovská vlastní tematiku Spektrálního ústavu a začala se zabývat studiem jemné struktury materiálu pomocí rentgenové difrakce. Protože tento obor nebyl u nás tehdy ještě rozvinut, musela zde řešit zpočátku řadu otázek metodického charakteru. Odvodila např. podmínky zvýšení světelnosti rentgenových difrakčních metod a se svým spolupracovníkem dr. Brožem navrhla i konstrukci příslušných komůrek. Tak bylo umožněno sledovat průběh změn struktury a zrna polykrystalických materiálů při chemických nebo fyzikálních procesech.

Značnou pozornost věnovala prof. Kochanovská metodice přesného měření mřížkových parametrů polykrystalických látek a otázkám, jak jsou tato měření ovlivněna asymetrií rentgenových emisních čar. Efekt asymetrie diskutovala

později také v souvislosti s měřením intenzit difrakčních čar. Jinou významnou metodickou prací byla modifikace metody sekundární rentgenové analýzy doplněná návrhem velmi světelného spektrografu vhodného k použití v průmyslové praxi. Zařízení, kterému byl udělen československý patent, sloužilo např. pro rychlé orientační měření obsahu železa ve strusce z vysokých pecí. Z dalších originálních měřicích postupů vypracovaných prof. Kochanovskou je třeba uvést metodu určování anizotropie krystalků látek v polykrystalickém stavu a návrh na studium jemné struktury materiálu pomocí spojitého záření. Důležitý příspěvek k metodice představuje také práce, v níž je ukázáno, že štěpení difrakčních čar pozorované u některých materiálů při aplikaci metody zpětného paprsku je možno vysvětlit divergencí primárního rentgenového svazku.

Velký význam má i její rentgenografická metoda, v níž je využito primární extinkce k určování střední velikosti krystalků v oboru 10^{-2} — 10^{-4} cm, který je z hlediska rentgenové difrakce jinak nepřístupný. Stejně jako ve všech ostatních případech byla i zde spolehlivost a použitelnost metody prokázána v praxi. Mezi další práce metodické povahy patří způsob stanovení intenzit rentgenových difrakcí u obtížně měřitelných vysokých reflexních úhlů, návrh komůrky pro analýzu mikrosegregací umožňující strukturální identifikaci velmi malých rozměrů a aplikace podílové metody v rentgenové tenzometrii.

Během svého působení ve Fyzikálním výzkumu Škodových závodů i později v ÚFPL ČSAV řešila prof. Kochanovská desítky otázek, s nimiž se na ni obracely průmyslové podniky. Jedním z prvních úkolů bylo zjištění strukturálních změn materiálu zlomeného při havárii jeřábu, jindy byl požadován výzkum souvislostí mezi jemnou strukturou slinutých karbidů a některými jejich vlastnostmi atd.

Práce prováděné na žádost průmyslu však nevedly jen ke zdokonalení technologických procesů. Podněty z výroby byly pro prof. Kochanovskou zdrojem, jehož dovedla využít k získání nových poznatků přispívajících k rozvoji strukturální rentgenografie i celé experimentální fyziky. Do této oblasti patří studium tepelné roztažnosti kovů, identifikace romboedrické modifikace grafitu a určení jeho základních vlastností, spolupráce při objasnění výskytu a tvorby tricalcium fosfátu v tuberkulózních kalcifika-

cích nebo řešení otázek kontaktní i projekční mikroradiografie.

Vědecky velmi úspěšný a hospodářsky významný se ukázal také výzkum jemné struktury celulózy, který prof. Kochanovská prováděla začátkem padesátých let. Výsledkem byl nejen vývoj metodiky a speciální rentgenové komůrky na určování podílů krystalické a amorfní fáze v celulóze, ale i spolupráce při vyřešení některých obtíží naší výroby celulózy. Obdobným příkladem je využití rentgenové difrakce k výzkumu bentonitů pro hutě. Tato práce velmi podstatně přispěla k nahrazení bentonitu cizího původu domácími surovinami.

Zásadní význam mělo rovněž rentgenografické určování mřížkových poruch v práškových a polykrystalických látkách a studium jejich vlivu na fyzikální a chemické vlastnosti materiálu. Těmto otázkám, důležitým jak s hlediska základního fyzikálního výzkumu, tak i aplikací v metalurgii, se věnovala prof. Kochanovská zvláště v letech 1950–1960, tj. v době, kdy již měla vypracovány potřebné vlastní měřicí postupy. K této problematice se vztahuje výzkum jemné struktury mletého kobaltu, grafitu, niklu a hliníku. Za výsledky dosažené v oblasti studia mřížkových poruch jí byla v roce 1953 udělena státní cena Klementa Gottwalda.

V posledním období, zejména po přechodu na FJFI ČVUT, se prof. Kochanovská zaměřila na problémy související s rentgenografickým měřením zbytkových napětí v plasticky deformovaných materiálech. Kromě toho se zabývala také vlivem málo známého částicového efektu na rentgenografická měření integrálních intenzit difrakčních čar.

Vědecké dílo prof. Kochanovské čítá přes 70 původních prací soustavně rozvíjejících a prohlubujících studium jemné struktury materiálu. Vedle tohoto uceleného souboru článků v našich i zahraničních vědeckých časopisech uveřejnila i několik referátů o různých aplikacích rentgenových difrakčních metod v technické praxi. Je autorkou první české knihy z oboru rentgenové difrakce *Zkoušení jemné struktury materiálu rentgenovými paprsky*.

Velmi záslužná byla rovněž její činnost popularizační. Přednáškami v rozhlase, na shromážděných technologů, metalurgů, chemiků, články v odborných časopisech i denním tisku upozorňovala širokou veřejnost na možnosti a význam

rentgenové difrakční techniky v nejrůznějších odvětvích národního hospodářství.

Významnou součástí vědecké práce prof. Kochanovské bylo od roku 1947, kdy se habilitovala na Univerzitě Karlově, působení pedagogické. Téměř dvacet pět let přednášela na vysokých školách v Praze a v Bratislavě, vychovávala více než deset kandidátů věd, napsala dvoje vysokoškolská skripta a rozhodující podíl měla i na organizaci zcela zvláštní formy odborné výchovy, kterou poskytují dodnes tzv. Rozhovory o aktuálních otázkách ve strukturní rentgenografii.

Když začala prof. Kochanovská v roce 1935 s pracemi v oboru difrakce rentgenového záření, chyběly zkušenosti i přístrojové vybavení, nebylo kam se jít poradit. Díky její usilovné vědecké, pedagogické i organizační činnosti patří rentgenografie dnes k těm oborům naší fyziky, které dosáhly velkého rozšíření v základním výzkumu i v praxi. Téměř všichni z početné základny vědeckých a technických pracovníků tohoto zaměření byli přímo nebo nepřímo vychováni prof. Kochanovskou, rozvíjejí dál její životní dílo. A to je ta nejlepší bilance, kterou může ve svých sedmdesáti pěti letech paní profesorka udělat.

Ivo Kraus

ROZHOVOR S PROFESOROM MILANOM KOLIBIAROM

14. februára 1982 sa dožíva šesťdesiat rokov profesor RNDr. Milan Kolibiar, DrSc., vedúci Katedry algebry a teórie čísel Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Profesor Kolibiar je dobre známy všetkým matematikom na Slovensku. Každý, kto s ním prišiel do styku, mal možnosť spoznať ho ako otvoreného a úprimného človeka, zanieteného vedca a pedagóga. Jeho cieľom bolo a je povznesenie matematiky na Slovensku na všetkých úrovniach. Nešetril času a síl, aby to dosiahol: školil matematických olympionikov, vypracovával návrhy nových učebných osnov a písal učebnice; prednášal na univerzite i v Jednote, viedol semináre, školil aspirantov, organizoval a pritom aj sám tvoril. Hoci oblasťou jeho vedeckého záujmu je teória zväzov a univerzálna algebra, má dobrý prehľad aj o druhých oblastiach matematiky. Usmernil na ne už nejedného nádejného mladého matematika.

Prv než pristúpime k rozhovoru s ním, spomenieme niekoľko faktov z jeho životopisu: štúdium matematiky a fyziky na Prírodovedeckej fakulte vtedajšej Slovenskej univerzity v Bratislave; po skončení v roku 1946 asistent na Katedre matematiky tej istej fakulty; v rokoch 1956—1965 docent na tej istej katedre; v roku 1965 získava DrSc. a riadnu profesúru; zároveň sa stáva vedúcim novoutvorenej Katedry algebry a teórie čísel, ktorá od roku 1980 je začlenená do novej Matematicko-fyzikálnej fakulty UK; v roku 1978 se stáva čestným členom Jednoty.

O Kolibiarovej pedagogickej, odbornej a vedeckej práci hovoria články v Czech. J. Math. a v Mathematica Slovaca, napísané k jeho šedesiatinám.

Pred dvoma rokmi sme sa zhovárali s akademikom Schwarzom). Zhodli sme sa, že počiatok slovenskej matematiky treba rátať od vzniku Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave, t.j. od r. 1940. Podľa tohto kľúča patríš ku prvej generácii slovenských matematikov. Mohol by si nám porovnať začiatky na PFUK s neskoršími rokmi?*

Takéto porovnanie dopadne rovnako asi v každej oblasti: V začiatkoch bolo málo učiteľov (Prírodovedecká fakulta nemala vlastných učiteľov, prednášali učitelia zo Slovenskej vysokej školy technickej, profesori Hronec a Kaucký a vtedajší asistent Schwarz), málo prednášok — to by tak nevadilo, ale — málo literatúry. Tieto nedostatky vyvažovali dobré vzťahy učiteľov k študentom a tak se postupne získali ľudia pre prácu v matematike.

Ako sa mohol vtedajší adept matematiky dostať k vedeckej práci?

V rámci spomínaných „dobrých vzťahov“ zaangażovali učitelia snaživejších študentov k hlbšiemu štúdiu, poradili im v problematike a s literatúrou. Neskoršie konal externe prednášky v Bratislave profesor Borůvka, ktorý sústavne zafahoval vedychtivých študentov do práce. Robil to rafinované a vo viacerých prípadoch uspel. V rámci JČSMF dochádzali do Bratislavy aj matematici z Prahy na občasnú prednášku (napríklad E. Čech alebo F. Vyčichlo) a od nich sme tiež získavali dobré rady. Profesor Hronec zorganizoval pre mňa a J. Jakubíka

*) Pozri Pokroky MFA XXIV (1975), č. 5 str. 245—253

mimoriadne štipendium, aby sme mohli dochádzať do Prahy na konzultácie.

Nemôžem nespomenúť, že som už na strednej škole mal vysoko kultúrnych učiteľov, ktorí vedeli rozlíšiť podstatné od podružného. Od týchto učiteľov sa mi tiež dostalo všestrannej pomoci. Ako asistent som sa dostal k profesorovi Hroncovi (pôvodne som bol u profesora Kauckého, ktorý však zakrátko odišiel do Brna), ktorý mal múdru zásadu: napriek nedostatku učiteľov mi nedal spočiatku pedagogický úväzok, ale povedal „Vy sa nerozptyľujte, ale študujte.“ Po odbornej stránke mi pomohli prof. Borůvka a prof. Schwarz. Bolo to niečo podobné terajšej ašpirantúre. My mladší sme si pomáhali aj navzájom — združili sme sa do seminára, kde sme spoločne študovali niektoré náročnejšie veci.

Úhrnom by som povedal, že som mal v istých smeroch šťastie: osud mi dožičil dobrých učiteľov a neskoršie zase dobrých žiakov, ktorí vývoj o dobrý kus posunuli dopredu.

Generácia dnešných štyridsiatnikov často spomína na tvoje prednášky a individuálnu starostlivosť o poslucháčov. Robil si už vlastne vtedy to, čomu sa dnes hovorí ŠVOČ. Aké pohútky ťa k tomu viedli?

Bolo to jednoduché: tak ako mňa usmerňovali učitelia a starší kolegovia (nemôžem nespomenúť obetavého L. Mišíka), snažil som sa to robiť aj ja. Bolo potrebné veľa doháňať, lebo situácia na Slovensku bola zaostalá.

Vieme sa už teraz lepšie postarať o mladé talenty? Čo je pri výchove talentov dôležité?

Situácia sa neustále zlepšuje — množina „trenérov“ sa zveľaduje čo do kvality aj kvantity. Trenérov považujem pri výchove talentov za rozhodujúci faktor. Prešli sme tiež na efektívnejšie formy práce — existuje mnoho seminárov, do ktorých zafahujeme aj študentov. Vybraných študentov sa snažíme dostať aj na konferencie. Potešiteľné je, že dostávame čoraz viac schopnejších študentov. Nevenovať sa takýmto študentom by bol hriech.

Pred tridsiatimi rokmi bola v ČSSR založená Matematická olympiáda. Aké boli začiatky tejto súťaže na Slovensku?

V r. 1950 prišiel profesor Hronec s nápadom, aby sme zorganizovali takúto súťaž v našom štáte podľa vzoru sovietskych a poľských matematických olympiád. Hovorili sme o veci s pro-

fesorom Čechom a ten nám povedal, že sa s myšlienkou už zaoberá, ale v záujme dobrej prípravy bude účelné so započatím súťaže počkať. Na to navrhol profesor Hronec, aby sme súťaž už od najbližšieho školského roku zorganizovali na Slovensku, aby sa získali skúsenosti. V spolupráci s Poverenctvom školstva sme spolu s docentom Mišíkom pripravili návrh na štatút súťaže. Dodatočne sme sa dozvedeli, že v niektorých krajoch v Čechách sa už konali oblastné olympiády. Nakoniec Ministerstvo školstva rozhodlo, aby sa súťaž začala už od školského roku 1951/52 celoštátne. Veci sa veľmi energicky ujali E. Čech a F. Vyčichlo a vďaka skupine obetavých pracovníkov, hlavne okolo profesora Čecha, sa súťaž už v prvom roku úspešne rozbehla. Potešilo nás, že aj vzhľadom na malé tradície v matematike na Slovensku boli slovenskí účastníci už v začiatkoch veľmi úspešní.

O tebe je známe, že si sa vždy živo zaujímal o problémy vyučovania matematiky na strednej škole. Mal by to robiť každý vysokoškolský učiteľ matematiky?

Myslím, že by to nemusel robiť každý, treba deľbu práce. Keď som začínal, bolo nás tak málo, že sme vlastne museli robiť každý všetko. Myslím, však, že aj dnes by mali niektorí matematici sledovať otázky vyučovania matematiky aj keď nie profesionálne (pripomínam, že sa tak aj deje). Ako veľký nedostatok pocítujem, že niet u nás pracoviska, ktoré by sústredilo niekoľko vysoko erudovaných pracovníkov, ktorým by bolo umožnené intenzívne sa venovať problematike vyučovania matematiky. Zatiaľ to robia niekoľkí ako koníčka popri spúste inej práce. Dnes by sme boli vstave násť pracovníkov pre tento cieľ.

Aký máš názor na modernizáciu vyučovania matematiky na stredných školách u nás vôbec?

Myslím, že otázka modernizácie vyučovania je aktuálna nielen v matematike. Všade prevládla snaha zaplavovať vedomie žiakov premiérou faktografie na úkor pestovania kultúry myslenia. Značná časť učiva nemá valnú výchovnú hodnotu. Zdá sa mi, že počet strán učebníc je nepriamo úmerný konečnému efektu. Zatiaľ som nespozoroval, že by si to v niektorom vyučovacom predmete boli uvedomili. Aj zaujímavosť, atraktívnosť výuky pokulháva. Modernizovať vyučovanie teda treba — a to ešte z viacerých ďalších dôvodov, ale nemyslím, že by sme v ma-

tematike už boli našli ten pravý trend. Zavádzať presné definície aj za cenu, že to žiak nestrávi, ešte nie je všetko. Napríklad pri zavádzaní relácií alebo funkcií by som nezačínal (možno končil) dvojicami. Množinové diagramy v prvých ročníkoch základnej školy sú tiež prehnané (netvrdím, že by tam vôbec nemali byť, avšak všetko s mierou!). Lepšie sa mi zdajú byť prepracované osnovy a učebnice gymnázia, chybuje však dôležitá vec: ukázať žiakom príklady efektívnejšieho použitia matematiky v praxi.

Aj vyučovanie matematiky na vysokých školách podlieha stálym reformám. Je všetko v poriadku, čo sa u nás deje?

Najmenej sa mi zdá byť v poriadku učiteľské štúdium. Zdá sa, že nemáme ujasnené, čo vlastne od učiteľa chceme. Ak kladieme príliš mnoho požiadaviek, máme zaručené, že sa ani jedna z nich nespĺní. Okrem toho dôležitejšie, ako vymýšľať reformy, ja hľadať cesty, ako získať kvalitných študentov pre učiteľské povolanie. To si žiada urobiť toto povolanie atraktívnejším. Považujem to za dôležitú celospoločenskú úlohu.

V posledných rokoch sa hodne diskutuje o spoločenskom postavení matematiky. Ozývajú sa hlasy, že je matematika čistá — a teda neužitočná — a matematika aplikovaná. Dokonca sme nedávno čítali v Pokrokoch) diskusné príspevky prevzaté z Literatúrnej gazety na podobnú tému. Aký je tvoj názor nato?*

Zastávam názor (rovnako ako väčšina matematikov), že niet podstatného rozdielu medzi matematikou „čistou“ a aplikovanou. Najväčšie postavy matematiky priniesli podstatné príspevky aj k aplikáciám. Obrátene, nijaký „aplikovaný“ matematik sa pri riešení obtiažnejších problémov nevyhne teoretickej oblasti. Platí to v každej vede (o príklady nie je núdza).

Nedávno sme pripravovali podklady pre kroniku Jednoty na Slovensku. Zistili sme, že si bol prvým predsedom Pobočky JČSMF v Bratislave, ktorá sa formálne založila vo februári 1961. Dnes už máme v Bratislave dve pobočky. Tá združujúca matematikov má už skoro 800 členov. S čím asi nemôžeme byť spokojní, je pomerne nízka aktivita členov. Vedel by si nám dať dobrú radu?

Myslím, že jednou z príčin je (u nás zakorenená) nesprávna deľba práce: každý robí všetko

*) Pozri XXVI (1981), č. 5 a 6

a mnoho z toho formálne. Pritom kritériá hodnotenia práce nezodpovedajú vždy spoločenskej efektívnosti a tak mnohí volia ľahšie chodníčky ako dobyť úspechu.

Jeden katalyzátor v činnosti Jednoty vidím v priekopníckej práci vyspelých pracovníkov. Skúsenosti ukazujú, že osobnosti, ktoré majú tvorivú fantáziu a nevyčerpateľný elán (a máme také), vedia strhnúť do práce ďalších.

Aj keď sa dávate na prácu pobočiek kriticky, s určitou možnosťou povedať, že sa práca bratislavskej pobočky (neskoršie pobočiek) pozoruhodne rozvinula do šírky aj do kvality. Je to hlavne zásluhou tých obetavých pracovníkov, ktorých som spomenul. Rozsah oblastí, ktoré táto činnosť pokrýva, siaha od skvalitňovania práce so žiakmi stredných škôl až po podporu vedeckej činnosti. Z množstva kvalitných a naozaj neformálnych akcií spomeniem napríklad korešpondenčné semináre pre žiakov stredných škôl, intenzívnu prednáškovú činnosť alebo pohotovú informovanie o aktuálnych udalostiach vo svetovej a našej matematike.

Keď sme už spomínali rôzne historické fakty, tak treba tiež uviesť, že si bol jedným zo zakladateľov letných škôl z čiastočne usporiadaných množín a univerzálnych algebier, ktoré poriadajú striedavo bratislavská s brnenskou univerzitou. Dnes, po dvadsiatich rokoch, keď sa počet domácich a zahraničných účastníkov týchto škôl rozrástol, narastá i kritika s obsahom a formou týchto podujatí. Ako sa ty na to pozeráš?

Naše letné školy z algebry sú vlastne pokračovaním letných škôl, ktoré organizoval akademik Novák z topológie. Pôvodne mali tieto letné školy čisto študijný charakter. Neskoršie sa začali zaraďovať aj prehľadné referáty informujúce o novších výsledkoch. Považujeme aj toto doplnenie programu za dôležité — pomáha konfrontovať orientáciu našich pracovníkov s trendami vo svetovej vede. V poslednom období sa počet organizátorov letných škôl rozšíril o Vysokú školu technickú v Košiciach a MFV v Prahe.

Ako bývalý funkcionár a čestný člen Jednoty si určite všimáš aj jednotovú tlač. Si so všetkým spokojný?

Časopis Pokroky sa mi zdá v súčasnej forme dostatočne atraktívny, aspoň pokiaľ ide o matematiku (zo strany fyzikov som počul kritiky). O Rozhľadoch si to nemyslím. Sú obsahove

zastaralé a málo atraktívne. Hoci v poslednej dobe aj tu badať čiastkové zlepšenie (zaraďovanie modernejších tém), myslím, že by neškodila radikálnejšia zmena koncepcie.

Momentálne je na Slovensku v kruhoch študentov a učiteľov populárna kniha sovietskej autorky I. Grekovovej „Katedra“). Bol si kedysi tajomníkom katedry matematiky na PFUK. Čo sa dá z tvojich skúseností porovnať s niektorými pasážami spomínanej knihy?*

Mnohé situácie zo spomínanej knihy sa temer doslovne vyskytli aj na nejednej katedre u nás. Prežili sme rozličné problémové situácie poznačené omylmi, ktoré nás pribrzdili, ale progresívne hľadiská nakoniec vždy zvíťazia. Mám dojem, že sme časť detských chorôb už preskákali.

Ďakujeme ti za rozhovor a želáme Ti do ďalších rokov pevné zdravie, tvorčie a pedagogické úspechy.

Zhovárali sa Tibor Katriňák
a Štefan Znáť

JIVITNÉ JUBILEUM DOC. V. OBETKOVEJ

V minulom roku sme si pripomenuli šesťdesiatiny doc. V. Obetkovej, CSc. Jubilantka sa dožila tohto veku v plnom zdraví, duševnej pohode, dostatku fyzických i psychických síl.

Doc. V. Obetková sa narodila 21. 8. 1921 v Skalici ako jedno zo siedmich detí. Otec i matka boli učители a to zrejme predurčilo jej budúce životné osudy, lebo kráčajúc v šlapajách svojich rodičov si dr. Obetková zvolila za svoje životné poslanie vznešené povolanie J. A. Komenského.

Po absolvovaní Učiteľského ústavu v r. 1941 pôsobila na rôznych ľudových a meštianských školách. V rokoch 1945—1953 pracovala najskôr na Povereníctve školstva a osvety a potom na Slovenskom úrade pre telesnú výchovu a šport. Vysokoškolské vzdelanie jubilantka získala na Fakulte prírodných vied Vysokej školy pedagogickej v r. 1957 s aprobáciou na výuku matematiky a fyziky. Titul doktora prírodovedy získala r. 1958 a hodnosť kandidáta fyzikálno-

*) Vyšla v preklade v nakladateľstve Obzor, 1981

matematických vied v r. 1975. Počas pôsobenia na VŠP bola tajomníčkou fakulty spoločenských vied, neskôr odbornou asistentkou.

V. Obetková nastúpila na Katedru fyziky Prírodovedeckej fakulty UK v r. 1959. Vzhľadom na svoje odborné zameranie bola poverovaná najmä prednáškami z teoretickej mechaniky, mechaniky kontinua, hydromechaniky a aeromechaniky. Jej prednášateľská činnosť je podložená rozsiahlou pedagogickou praxou, v ktorej načerpala mnoho užitočných didaktických i metodických poznatkov. Vďaka bohatým pedagogickým skúsenostiam a výsledkom vo výchove študentov si na katedre získala autoritu ako osvedčená a kvalifikovaná vysokoškolská učiteľka.

Vo vedeckej oblasti sa doc. Obetková zameriava na mechaniku. Jednu skupinu tvoria práce v rámci fakultnej úlohy „Výskum transcendent s ohľadom na použitie vo fyzike“. Do druhej môžeme zaradiť sedem prác z teórie nelineárnych kmitov. Napokon tretiu skupinu tvoria články z mechaniky kontinua, menovite z hydrodynamiky. Zaoberala sa v nich najmä teóriou turbulencie a prúdením viskózne kvapaliny.

Mimoriadne záslužná je tiež činnosť doc. Obetkovej v početných straníckych funkciách a v spoločenských organizáciách na fakulte. Veľa času a úsilia venovala aj práci v Jednote slovenských matematikov a fyzikov, kde zastávala funkciu členky výboru a revizorky.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje dvadsaťročné pôsobenie jubilatky vo funkcii tajomníčky katedry.

Tento letný pohľad svedčí o rozsiahlej a číno-rodej práci doc. RNDr. V. Obetkovej, CSc., na katedre teoretickej fyziky, na Prírodovedeckej a teraz na Matematicko-fyzikálnej fakulte UK. V mene celej katedry i vo svojom mene by som chcel jubilatke za túto mnohostrannú činnosť poďakovať a zaželať jej do ďalších rokov pevné zdravie, mnoho síl a životného optimizmu.

Milan Petráš

PROFESOR MICHAL GREGUŠ PÄTĎESIATPÄTŤROČNÝ

Prednedávnom, dňa 22. decembra 1976, oslávil svoje päťdesiatiny popredný slovenský matematik univerzitný profesor RNDr. Michal Greguš, DrSc. Pri tej príležitosti vyšiel v 1. čísle ročníka XXII/1977 Pokrokov článok, ktorý stručne zhodnotil jeho dovedajšiu prácu a dosiahnuté výsledky. Dnes sa pri jeho ďalšom životnom jubileu chceme zastaviť a zamyslieť nad zmyslom a charakterom jeho práce.

Predovšetkým sa jeho činnosť vyznačuje úsilím o spoločné blaho. O tom by najlepšie vedeli rozprávať jeho žiaci, ktorým nezištne pomáhal a radil v neľahkých situáciách, jeho spolupracovníci, ktorých viedol v matematike od prvých krokov až ku najvyšším stupňom vedecko-pedagogickej kvalifikácie a ktorí sa nachádzajú vo všetkých krajoch Slovenska. Zvlášť si oblúbil východné Slovensko a „vyhodňare“ patria medzi jeho najlepších priateľov.

Ďalšou charakteristickou črtou jeho činnosti je zmysel pre nejdôležitejšie potreby spoločnosti a člán, s akým ich uskutočňuje. V šesťdesiatych rokoch to bolo budovanie katedier matematiky na Prírodovedeckej fakulte UK, zavedenie výuky programovania a zriadenie výpočtového strediska. Prof. M. Greguš sa význačnou mierou zaslúžil o výstavbu matematického pavilónu, ktorý je dôstojným stánkom vedy a v ktorom našli matematici vhodné podmienky pre rozvoj vedeckej a pedagogicko-výchovnej činnosti. Jeho organizačné schopnosti sa prejavili naplno vo funkcii námestníka povereníka SNR, neskôr námestníka ministra školstva SSR, ktoré vykonával v rokoch 1968—1973. Mnoho užitočného

pre šírenie pokrokových myšlienok vo svete a propagáciu našej vlasti vykonal aj na pôde UNESCO v Paríži, kde pôsobil vo funkcii veľvyslanca v rokoch 1973—1978.

Po návrate na fakultu podieľal sa na prípravách utvorenia Matematicko-fyzikálnej fakulty UK, ktorá bola zriadená v septembri 1980 a prof. M. Greguš sa stáva jej prvým dekanom. Do činnosti fakulty vniesol dôležitý nový prvok. Pod jeho vedením sa fakulta jednoznačne orientuje na realizáciu naliehavej úlohy využitia vedecko-výskumnej kapacity fakulty na riešenie problémov podnikov na Slovensku. Táto sympatická snaha má za cieľ nielen skvalitniť vedecko-výskumnú činnosť, ale aj lepšie pripraviť absolventov do života a zabezpečiť pre nich vhodné podmienky.

Odvaha a energia nikdy nechýbala prof. Gregušovi ani vo vedeckej práci. S ňou začína

pestovať teóriu lineárnych diferenciálnych rovníc vyšších rádo, hlboko prenikol do podstatných vlastností rovnice 3. rádu a získal pre túto problematiku ďalších nadšencov. Ovocím jeho vytrvavej a účinnej snahy je monografia *Lineárna diferenciálna rovnica tretieho rádu*, ktorá predstavuje jedinečné dielo svojho druhu v svetovej literatúre. Vydalo ju nakladateľstvo Veda r. 1981. Ako výraz ocenenia jeho vedeckej činnosti právom ho zvolila SAV a ČSAV r. 1981 za člena korešpondenta.

Jubilantovi do ďalších rokov plodného života prajeme všetci veľa tvorivých myšlienok, dobrého zdravia a obetavosti pri presadzovaní vecí spoločného blaha. Nech vždy robí to, čo treba robiť, tak ako to on sám pekne povedal o nestorovi slovenských matematikov akademikovi Jurovi Hroncovi.

Valter Šeda

SEMINÁŘ ODBORNÉ SKUPINY PEDAGOGICKÁ FYZIKA

V dňech 12. až 14. května 1981 se konal v Luhačovicích seminář „Pedagogicko-fyzikální problematika kvantové fyziky“. Seminář připravila odborná skupina Pedagogická fyzika Fyzikálních vědeckých sekcí JČSMF a JSMF. Byl

to již třetí seminář pořádaný nedávno vzniklou odbornou skupinou a zájem fyzikální obce o tuto formu spolupráce stále roste. Důkazem je luhačovický seminář, kterého se zúčastnilo 96 pracovníků z různých typů škol a vědeckovýzkumných ústavů.

První dva semináře odborné skupiny Pedagogická fyzika se konaly v Brně v letech 1979 a 1980. První byl věnován tématu „Problémy didaktiky základních zákonů fyziky“ a druhý pedagogicko-fyzikální problematice difrakce. Společnými znaky všech tří uvedených seminářů byla vysoká úroveň odborná, organizační i společenská. Typickým znakem těchto seminářů, zvláště luhačovického, byla aktivita většiny účastníků. Velkou zásluhu má na tom přípravný výbor semináře vedený doc. M. ČERNOHORSKÝM.

Přípravný výbor průběžně informoval přihlášené zájemce o tom, co se v souvislosti s přípravou semináře již vykonalo, kdo se na seminář přihlásil a jakou formou bude seminář organizován. Zájemci o seminář byli seznamováni s připravenými příspěvky a žádání o náměty a připomínky k obsahu a formě semináře. V průběhu půlročních příprav luhačovického semináře byly všechny informace, náměty a výzvy pořadatelů průběžně publikovány. Postupně byly otištěny